

"אסתר אינה מגדת" מעלת השתיקה

פתח דבר:

במאמר הבא נקדיש דברים למעלת השתיקה, וכלשון התנא באבות (פ"א, מ"ז): "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה". וכך מבואר בדברי חז"ל במקורות רבים.

ונעמוד בעזר ה' על הביאור - מהי שתיקה, מה הן מעלותיה, וכיצד אוחזים בפלך השתיקה.

"מרבין בשמחה" - בכל החודש

לשון הגמרא במסכת תענית (דף כ"ט): "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה".

ומבואר מזה שיש ענין להרבות בשמחה לא רק ביום הפורים עצמו אלא בכל החודש כולו. ויש להבין לשמחה זו מה היא עושה - בכל החודש?

ונקודה נוספת: מהו ה"כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה", מה הקשר בין מיעוט השמחה אשר בחודש אב לריבוי השמחה בחודש אדר.

ועיקר הדברים מבואר בפירושו של הגר"א זצ"ל על מגילת אסתר (ט, כב) על מה שנאמר: "והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב", ופירש רבינו הגר"א זצ"ל: "כאשר יושבין בצרה כמו שהיה כאן שסוברים שבאותו חודש יבוא צרה, כיון שהגיע אותו חודש הם בצרה

פורים דיליה

גדולה יותר, לכן אמר החודש נהפך, כי כל החודש נהפך מיגון לשמחה. וזה שאמרו בגמרא: "כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך כשנכנס אדר מרבין בשמחה". ולכאורה קשה היאך שייך זה בזה? אבל לפי מה שכתבתי אתי שפיר, כי כמו שכשנכנס אב ממעטין בשמחה, שכל החודש היה ביגון, כך באדר כל החודש נהפך לשמחה". עכ"ל.

ומבואר מדבריו זצ"ל, שהטעם לשמחה של כל החודש, הוא משום שהחודש אשר היה להם ליגון מחמת הצרה אשר היתה צפויה להם, נהפך בזכות נס הפורים לחודש של שמחה, וזהו ההקשר לחודש אב.

מעשה מפי ה"אבני נזר" זצ"ל

להטעמת הדברים יש להוסיף, כי הגאון מסוכצ'וב בעל האבני נזר זצ"ל נהג לספר את הסיפור הבא בכל שנה בחודש אדר:

שיכור אשר התגורר בעיר קראקא וכונה בפי כל: - "קראקא שיכור", הוא נהג לשתות יין בכל הימים של חודש אדר. כאשר נשאל על פשר הנהגתו השיב השיכור: המן הרשע גזר להרוג את כל היהודים ביום אחד בלבד, וכלשון המקרא: "מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד". ובאמת יש להתפלל על מחשבתו של המן, כיצד יכולים להרוג עם שלם מפוזר ומפורד, אנשים נשים וטף - כולם ביום אחד, מן הראוי היה להקדיש למשימה זו חודש ימים...

אמנם, המן הרשע ידע כי קיימת גם אפשרות שהגזירה לא תצא אל הפועל, והיהודים במצב שכזה, רגילים לעשות לעצמם יו"ט, ולכן המן הרשע לא היה מוכן כי בגינו יחגגו היהודים חודש שלם... ולכן גזר להרוג את כולם ביום אחד - או אז, גם במקרה שלא יעלה בידו להשמידם, לפחות יהיה להם רק יום אחד של חג, ולא חודש שלם...

סיים השיכור את דבריו ואמר: וכי משום שהמן הרשע מתקמצן ולא מפרגן לנו שמחה וחג למשך כל החודש, רוצים אתם שגם אני לא אשמח כל החודש?!...

”מזל דגים” - מה הקשר לנס פורים?

והנה אף שמבינים אנו מדוע יש ענין להרבות בשמחה כל החודש, עדיין רוצים אנו לחקור בשורש הדברים מדוע לא סגי בשמחה ביום הפורים עצמו, ומהו הטעם שיום הפורים שונה משאר ימים טובים אשר השמחה נוהגת בהם רק בו ביום ולא באותו החודש כולו.

עוד עלינו להבין, הרי מבואר במדרש רבה (אסתר ז, יא) שהמן קודם הגזירה, בדק את המזלות של כל החודשים, ומפני שהמזל של חודש אדר הוא מזל ”דגים” ואין בו שום זכות לעם ישראל, ועל כן ”הפיל פור הוא הגורל” - על חודש אדר.

וז”ל המדרש: ”בא לו מזל דגים שהוא משמש בחדש אדר ולא נמצא לו זכות, ושמח מיד ואמר: אדר אין לו זכות ומזלו אין לו זכות, ולא עוד... ואמר: כשם שהדגים בולעין כך אני בולע אותן, אמר לו הקדוש ברוך הוא: רשע! דגים פעמים נבלעין ופעמים בולעין, ועכשיו אותו האיש נבלע מן הבולעין, א”ר חנן: הדא הוא דכתיב: ”ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם”.

ובפשטות נראה מדברי המדרש כי אדרבה, ”מזל הדגים” של חודש אדר היה לו גם כן קשר לנס ההצלה של עם ישראל והוא נהפך להם לטובה. וצריך ביאור מה הקשר בין ”מזל דגים” - לשמחה שמרבים אנו בה במשך כל החודש.

אמנם מתוך התבוננות באחד מהגורמים העיקריים לישועתם של כלל ישראל באותה תקופה, ייפתח לנו צוהר דרכו נוכל להבין את הטעם מדוע יש להרבות בשמחה בכל החודש, וכן מהו הקשר בין מזל החודש - מזל דגים לנס ההצלה.

”אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה” - תפסה שתיקה בעצמה

איתא במדרש רבה (אסתר פ”ו, יב) על הפסוק (אסתר ב, ט): ”אין אסתר מגדת מולדתה” בזה”ל: ”מלמד שתפסה שתיקה בעצמה, כרחל תפסה פלך שתיקה

פורים דיליה

- ראתה סבלונותיה ביד אחותה, ושתקה. בנימין בנה תפס בשתיקה, תדע, שאבנו שהיתה בחושן היתה ישפה, לומר: יודע היה במכירת יוסף ושותק, "ישפה" - יש - פה ושותק. שאול בן בנה: "ואת דבר המלוכה לא הגיד לו" (ש"א י, טז). אסתר: "אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה".

שתיקת אסתר גרמה את הנס

הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל למד מדברי המדרש (ע' תורת אביגדור עמ' רלו), כי בגלל מה ש"אין אסתר מגדת מולדתה" הגיעה הישועה לכלל ישראל!

מלבד זאת: אם נתבונן בסיפור המגילה, נראה בעליל ששתיקה זו היא אשר גרמה לכל הישועה.

הגע בעצמך: אילו אסתר היתה מגדת את עמה ומולדתה, המן הרשע אשר היה ברום מעלתו ובשיא גדולתו באותם ימים, לא היה נותן למלכה אסתר לשרוד כמלכה. והלוא היה בכוחו לעשות זאת, וכמו שאמרו חז"ל שהמן הרשע סילק את ושתי מדרכו בזכות הערמומיות והתחכום בהם ניחן.

שהרי המן הרשע לא זו בלבד שהוא שנא יהודים עד עמקי נשמתו, הוא גם היה בן אדם אשר שאף להגיע לגדולה וכבוד ללא גבול! וכל אדם שהפריע לו בדרכו, הוא סילק על ידי חכמתו וערמומיותו. ואם היה ידוע לו כי אסתר באה מאותו עם "נתעב" עבורו, והיא עלולה לעמוד לו בדרכו לרועץ, אין ספק כי היה משפיע על אחשוורוש להורגה. רק לאחר שהמן השתכנע שאין לה מולדת שהיא גאה בה, והיא ללא כל יוחסין, לא הפריע לו שתשמש כמלכה. ונמצא שכל השתלשלותו של הנס היתה בזכות ש"אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה".

ומפני שבזכות מידת השתיקה זכו כלל ישראל לישועה, התעוררתי לעסוק במעלה הנפלאה הלזו ולהעמיד בפני הקורא את חשיבותה ואת

”אסתר אינה מגדת” - מעלת השתיקה

גדריה, וכיצד גדולי ישראל קנו בנפשם מידה זו, כמו כן נראה פנים באלו אופנים יש לשתוק ובאלו אופנים אסור לשתוק.

”שתיקותיה דבבל - היינו יחוסא”

נפתח במאמרי חז”ל העוסקים במעלת השתיקה.

הגמרא במסכת קידושין (דף עא:): מספרת על עולא שנקלע לעיר פומבדיתא והתאכסן בבית רבי יהודה. ראה את רבי יצחק בנו שהגיע לפרקו וטרם התחתן. אמר עולא לרבי יהודה: מדוע אין כבודו משיא את בנו? אמר לו רבי יהודה: כיצד אוכל להשיאו, הלוא איני מכיר את המשפחות וחוששני מפסולי יוחסין, אדרבה שמא ייעץ לי מר כיצד אוכל לבדוק זאת. אמר לו עולא: נקוט סימן זה בידך - לך אחר אותם משפחות שתקניות, שכן כך היו בודקין וקובעים בני ארץ ישראל: כאשר שני בני אדם נקלעו למריבה ביניהם - מי שנקט מבין השנים בשתיקה - אות הוא כי הוא מיוחס יותר.

וכך אמר רב (שם): ”שתיקותיה דבבל היינו יחוסא”, כלומר - בבבל קבעו את מעלתו ויחוסו של האדם על פי מידת שתיקתו.

אדם המדבר פחות ושותק יותר - הדבר מעיד עליו על היותו מיוחס יותר!

סייג לחכמה שתיקה!

והנה לא זו בלבד שהשתקן מיוחס יותר, מן הסתם הוא גם חכם יותר! המשנה באבות (פ”ג מ”ג) אומרת: ”סייג לחכמה שתיקה”. יש מן המפרשים שפירשו כי באמצעות עצם השתיקה ומניעת הדיבור, זוכה האדם להשיג חכמה, מאידך ריבוי הדיבור, גורם להסרת החכמה ממנו, וכפי שיתבאר להלן בעזה”ת.

בשפת אמת (סוכות תרנ”ד) פירש את הפסוק במשלי (כד, כו): ”שפתים ישק משיב דברים נכוחים” - על ידי שהאדם משיק השפתיים ומונע עצמו מלדבר

פורים דיליה

דיבורים לא טובים, זוכה ל"משיב דברים נכוחים" - לדבר דברי תורה וחידושים ישרים על דרך האמת.

וכן ראיתי בספר מגן אבות להגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל שפירש את הפסוקים באיכה (ג, כז-כח): "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו", וסמך ליה "ישב בדד וידום כי נטל עליו": ופירש שהכוונה היא - האדם הלוא עלול לחשוב כי לא ניתן לזכות בחכמה אלא מגיל ארבעים וכלשון המשנה (אבות ה, כא): "בן ארבעים לבינה". על כן בא הפסוק ללמדך אינך צריך להמתין לחכמה עד גיל ארבעים, אלא "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו" - אדם השואף לחכמה - ישא עול, ומהו העול? "ישב בדד וידום" - יקבל עליו את עול השתיקה, ועל ידי זה "כי נטל עליו" - עבור השתיקה יזכה ליטול החכמה, כי מעלת השתיקה היא תנאי לחכמה.

"השיחה מבטלת את השכל"

כך מצינו בדברי רבותינו ז"ל גם להיפך: ריבוי השיחה גורם להפסד החכמה.

וכמו שפירש המהר"ל זצ"ל את המשנה באבות (פ"ו מ"ו): "התורה נקנית... במיעוט שיחה", וז"ל: "כי מרבה דברים מרבה שטות, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, כי השתיקה הוא סימן חכמה, והמרבה שיחה - אין בו סימן חכמה, שהשיחה מבטלת פעולת השכל".

על מנת לפתוח פתח הבנה בלשונו שאמר: "השיחה מבטלת פעולת השכל", נביא את דבריו הנפלאים של הגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל (ע' בספר אור עולם ח"ה עמ' 168, ובשערי אורה ח"ב עמ' כא):

ידוע כי קיים כלל בכוחות הנפש, וכפי שכתב הרמח"ל זצ"ל בספרו מסילת ישרים (פרק ז): החיצוניות מעוררת את הפנימיות. היינו - הפעולות אשר האדם עושה, אף כשהן מן השפה ולחוץ - מעוררות את הפנימיות שבו ומשפיעות על נפשו כפי תוכן המעשים. על כן כאשר האדם מדבר

"אסתר אינה מגדת" - מעלת השתיקה

בלשון נקיה - הוא גם חושב מחשבות נקיות. ואם אינו מרבה בדברים הרי בשתיקתו הוא עושה מעשה כלפי חוץ המעיד על חכמתו, וכלשון הפסוק במשלי (יז, כח): "גם אויל מחריש חכם יחשב", והדבר ישפיע עליו בפנימיות שיזכה לחכמה בלבו.

ולהיפך - כאשר האדם מדבר ללא כל צורך, הרי בריבוי הדברים ידבר גם דיבורים שאינם הכרחיים, וכך גם יחשוב מחשבות ללא דעת והשכל, כי החיצוניות מעוררת את הפנימיות, ולא ירחק היום עד שיאבד חכמתו.

וכבר כתב הגאון מליסא זצ"ל בספר תעלומות חכמה (עמ' פה): מי שמרבה דיבורים אינו יכול לשלוט עליהם, וזה פירוש הפסוק (קהלת ה, ב): "כי בא החלום ברב ענין", "וקול כסיל ברוב דברים" - כמו שבעת החלום יחשוב הישן דמיונות כוזבות מחמת ששכלו נפקד ממנו ונשאר המדומה לבד, כמו כן בהרבות דברים אין השכל משגיח על כל דיבור שיצא מפיו, לזה לפעמים מוציא מפיו מה שעלה על דמיונו דבר כוזב.

נמצאנו למדים כי מי שאינו יודע לשתוק אלא מרבה לדבר, לא יימלט שפיו יפיק גם דברים בטלים, ולפעמים מילי דשטות... והדבר ישפיע על פנימיותו, ואזי "חכמת חכמים תאבד"...

זוהי כוונת חז"ל: "סייג לחכמה שתיקה"!

"ישנה לתלמידיו דרך קצרה" - גם עבור הרב

ובזה נוכל להבין דבר תמוה במשנתו של הרמב"ם זצ"ל.

וז"ל בהלכות דעות (פ"ב, ה"ד): "לעולם ירבה אדם בשתיקה, ולא ידבר אלא או בדבר חכמה או בדברים שצריך להם לחיי גופו. אמרו על רב תלמיד רבינו הקדוש, שלא שח שיחה בטלה כל ימיו, וזו היא שיחת רוב כל אדם. ואפילו בצרכי הגוף לא ירבה אדם דברים. ועל זה צוו חכמים ואמרו: "כל המרבה דברים מביא חטא", ואמרו: "לא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה", וכן בדברי תורה ובדברי חכמה יהיו דברי האדם מעטים ועניניהם

פורים דיליה

מרובים, והוא שצוו חכמים ואמרו: "לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה", אבל אם היו הדברים מרובין והענין מועט הרי זו סכלות", עכ"ל.

הרי שלדעת הרמב"ם זצ"ל יש לנקוט בדרך זו של "מיעוט שיחה" בכל הדברים, וימעט בדבריו אפילו בדברי תורה ובצרכי הגוף. והוסיף את מה שאמרו חז"ל: "לעולם ישנה אדם לתלמידיו דרך קצרה". אמנם מה שיש להבין הוא, מדוע הוסיף הרמב"ם זצ"ל הנהגה זו לרב המלמד את תלמידיו בהלכות דעות, ראוי היה להביאה בהלכות תלמוד תורה.

אך לדברינו יש לומר כי הרמב"ם זצ"ל מלמדנו, שעל ידי אריכות לשון שאינה נצרכת, לא די שהדבר פוגם בהבנת התלמידים, אלא יש לו השפעה על המלמד עצמו! ועל כן הלכה זו מקומה בהלכות דעות שהרב ינהוג במשנה זהירות על מנת שלא יהיה סכל ומשובש בדעותיו!

"שתיקה היא מעלה גדולה הכוללת כל המעלות!"

עוד ממעלת השתיקה יש ללמוד מדברי השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ת"ו, יא): **"שתיקה היא מעלה גדולה כוללת כל המעלות, כי ענין השתיקה הוא בפה ובלב. בפה - כמשמעו, ואז ניצול מרוב עבירות שבתורה החמורות, כגון שבועות ונדרים, רכילות ולשון הרע, וחניפות ומחלוקת וגידופים וקללות ודברי שקר ולצנות וכיוצא בזה, ואז יסמוך על עצמו מידת הענוה ויעלה ויבוא ממדרגה למדרגה. גם שייך שתיקה בלב - רצוני לומר שלבו אל ימהר להוציא מחשבתו לפועל, כי כמו שדיבור אסור כך הרהור אסור, וישתוק בלבו מדברים הפוגמים, רצוני, שישלק הרהורו מהם, ואז יבטל בלבו קנאה ושנאה ותאוה וכבוד, והרהורי עבירה הקשין מעבירה"**.

"מילה בסלע, שתיקה בתרי"

ורבינו בחיי זצ"ל כתב בספרו כד הקמח: **"אם הדיבור שוה כסף - אז השתיקה שוה זהב"**. ונראה שדבריו הם על דרך מה שאמרו חז"ל במסכת מגילה (דף יח.א): **"מילה בסלע שתיקה בתרי"**.

והביאור בזה הוא כמו שכתב שם הגאון רבי אביגדור מילר זצ”ל: ישנו אדם הידוע כחכם גדול, אשר מלותיו מדודות ונשקלות בפלס, אנשים רבים באים להתייעץ עמו, ומשלמים הם לו עבור כל מילת חכמה שהוא מעניק להם בחסדיו, אצלו מילה בודדת - שווה כסף!

אם נאמר לעצמנו כמה הדיבור מועיל ושווה ערך לאדם כזה. אולם אפילו על אדם כזה אמרו לנו חז”ל: ”מילה בסלע” - היינו, שמילתו שווה סלע, כי הוא מדבר בחכמה וכל דבריו בבינה הם נאמרים, אבל גם אצלו ”שתיקותא בתרין” - כי לעולם ערכה של השתיקה שווה כפליים יותר!

וכבר גילה לנו הגר”א זצ”ל באגרתו המפורסמת וכתב: ”על כל רגע ורגע שאדם חוסם פיו - זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער”!

וכך מובן מאוד המשפט אשר יצא מפיו של החזו”א זצ”ל (מובא בספר ארחות יושר ערך שתיקה): ”על שתיקה - אין מתחרטין”!

אומנותו של אדם בעולם הזה - ישים עצמו כאילם!

אולם, אין לטעות - לא קל לקנות את מידת השתיקה, אדרבה הדבר הוא מן העבודות הקשות שבמקדש, ועלינו להשקיע בזה עמל ויגיעה מפני שזה תפקידו של האדם בעולם הזה.

והדברים מפורשים בדברי חז”ל במסכת חולין (דף פט.ט): ”אמר רב יצחק: מאי דכתיב (תהלים נח, ב): ”האמנם אלם צדק תדברון” - מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם”!

הגאון הרב מפוניבז’ זצ”ל נהג לומר (וכעין זה כתב הח”ח זצ”ל בספר שמירת הלשון שער התבונה פ”ב): אומנות זו אינה שונה משאר אומנויות שבעולם. כשם שכל אומן אינו נהפך למומחה בין רגע, אלא צריך הוא להשקיע זמן וכוחות ללמוד היטב ולהשתלם במקצועו במשך כמה שנים, כן היא בדיוק ”האומנות” לשים את עצמו כאילם. לא מדובר בדבר קל של מה בכך, אלא במקצוע, ועל האדם להרגיל את עצמו לכך.

פורים דיליה

ניתן לראות זאת בחוש - תינוק אשר רק עתה החל לדבר, מיד מפטט ומשמיע מילים ללא הפסקה, כי כן טבע האדם. לעומת זאת השתיקה - אומנות היא וצריכה לימוד ותירגול.

לשתוק - קשה יותר מלהיכנס לתנור בוער...

יש להוסיף בזה דברים נפלאים מהגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א בשם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל:

ידוע שהכלבים קבלו שכר על שבעת יציאת מצרים לא חרצו לשונם לבני ישראל, ולכן נאמר על בשר טרפה (שמות כב, ט): "לכלב תשליכון אותו".

והנה, גם הצפרדעים מוזכרות לשבח במצרים, על כך שמסרו נפשם ונכנסו לתנוריהם של המצרים, כדי לקיים את ציווי ה'. מדוע אפוא לא קיבלו שכר?...

יש להשיב בדרך צחות: לשתוק - קשה יותר מאשר להיכנס אל תנור בוער!...

"כלי ההגנה היחיד שיש לי - זו השתיקה!"

עתה נביא כמה דוגמאות לכך שמידת השתיקה עברה כחוט השני לאורך כל חייהם של גדולי ישראל זצ"ל.

ראשית כל יש להביא את דברי הספר ראשית חכמה (שער האהבה פ"ו אות נ"ד): "והחסיד רבי לפידות ע"ה העיד למורי ע"ה, שראה בחלום את החסיד החכם רבי יהודה בר שושן ע"ה אחר פטירתו פה בגליל העליון. וראה שהיה מאיר פניו כאור החמה, וכל שער ושער מזקנו היה מאיר כאילו היה אבוקה, ושאלו לו על מה זכה לזה? ואמר לו: בשביל מעלת השתיקה שהיה לו, שממיו לא שח שיחה בטילה.

וידוע שהשתיקה היתה אומנותו של רבינו החזו"א זצ"ל. בהזדמנות הוא אף התבטא: "כלי ההגנה היחיד שיש לי - זו השתיקה!"

דברי נשמעים - משום שאיני אומר!

בספר מעשה איש מסופר: בעיר תל אביב עסקו בבניית מקוה טהרה, מדרך הטבע נוצרו במהלך הבנייה הפרעות וקשיים לאין ספור, במיוחד היו בעיות מימון עקב מחסור נורא בכספים.

ר' יונה מרגליות זצ”ל שפעל רבות למען המקוה שטח בפני רבינו החזו”א זצ”ל את כל הקשיים הכספיים המאיימים על המשך הבנייה, וביקש ממנו שיזמין את הרב פרנקל זצ”ל ויאמר לו רק כמה מילים, ובודאי הרב ישמע לו וכבר ימצא הכסף הדרוש. השיב החזו”א זצ”ל: ר' יונה, יודע אתה על שום מה דברי נשמעים? על שום שאינני אומר!

בפעם אחרת כאשר ניסה ר' יונה זצ”ל לשדל שוב את החזו”א זצ”ל שיאמר להרב פרנקל זצ”ל רק ”שלוש ארבע מילים” ויהא די בכך כדי לזרזו, שאלו החזו”א זצ”ל בתמיהה: יודע אתה כיצד נעשית אשה ל”אשת איש”? ב”שלוש ארבע מילים” - ”הרי את מקודשת לי”! ואתה מבקש ממני לומר רק שלש ארבע מילים?....

למדנו מסיפור מאלף זה כיצד היתה דרכו של החזו”א זצ”ל - למדוד ולשקול בפלס כל מילה ומילה שהוציא מפיו.

עוד מהדוגמאות החיות הבולטות במידה זו של השתיקה - היה הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ”ל. הגריש”א זצ”ל נודע כאיש השתיקה. פרט זה הוא אולי הבולט והמפורסם ביותר שבכל מידותיו הטובות - השתיקה.

מה דיברו גדולי ישראל זצ”ל במשך ארבע שעות?

ישנו מעשה מאלף ממנו ניתן להתרשם כיצד גדולי עולם זצ”ל קיימו בנפשם ענין זה של שתיקה.

בשנת תש”ח שהה הרב מבריסק זצ”ל בבני ברק. באחת השבתות הלך הרב זצ”ל לבקר את החזו”א זצ”ל במעונו. כאשר נכנס הרב מבריסק זצ”ל

פורים דיליה

אמר "גוט שבת", החזו"א זצ"ל השיב אף הוא - "גוט שבת", תוך כדי סימן בידו לאורחו הדגול על כיסא פנוי לישיבה. הרב מבריסק זצ"ל התיישב, ולאחר מכן נראה היה ששני הגדולים חיכו זה לזה למוצא פי האחר, כך ישבו שניהם בדומיה מוחלטת במשך ארבע שעות שלימות בלי להוציא אף הגה.

כעבור ארבע שעות... קם הרב מבריסק זצ"ל ואמר "אגוט'ן שבת" ויצא מהחדר, החזו"א זצ"ל מצדו ענה לו גם כן "גוט שבת", והלך אחריו וליווהו לפתח עד שנפרדו בשתיקה... זאת למרות ההערכה המופלגת אשר רחשו אותם שני גדולי עולם זה לזה!

"וישמחו - כי ישתוקו"

ולאור מה שנתבאר בגודל מעלת השתיקה נוכל לתרץ מה שהקשינו מדוע נוהגים להרבות בשמחה בכל חודש אדר ואילו בשאר המועדים דין השמחה נוהג רק בו ביום. ועוד שאלנו מה הקשר בין חודש אדר - חודש אשר מרבים בו בשמחה - למזל החודש - דגים.

ויש לומר בזה כי כשם ש"אסתר אינה מגדת" אלא אחזה בפלך השתיקה, וזה מה שגרם לנס הפורים ול"חודש אשר נהפך מיגון לשמחה", כך גם בימים ההם בזמן הזה אנו צריכים לילך בדרכיה ולהתנהג במידת השתיקה, ורק כך נזכה לשמחה אמיתית. והלוא השתיקה מובילה את האדם להיות בשמחה, וכבר הביאו על כך רמז מהפסוק (תהלים קז, ל): "וישמחו כי ישתוקו" - השמחה מגיעה לאחר השתיקה.

ועל דרך זה פירש הגאון רבי אלימלך מליז'ענסק זצ"ל (ע' בליקוטי שושנה עמוד ריא) את הפסוק במשלי (טו, כג): "שמחה לאיש במענה פיו" - כאשר האדם מענה ומייסר את פיו על ידי התאפקות מלדבר דבר שאינו צורך גבוה, וישמור פיו ולשונו מאד לדבר רק בדברי קדושה, על ידי זה מחשבתו טהורה ויחשב רוממות א-ל וגדולתו ויבוא לידי אהבת הבורא יתברך וכך יהיה בשמחה גדולה.

ולמרות המחשבה המקובלת כי מי שאינו מרבה לדבר הדבר יגרום לו לעצב, אבל באמת ההיפך הוא הנכון. רק מי ששותק ואינו מרבה לדבר יכול להיות תמיד שמח.

יש לכך הוכחה פשוטה: התינוק כל זמן שאינו מדבר הוא שרוי כמעט כל הזמן בשמחה, כי מדרך הטבע ברוב דברים ירבה העצב, ללמדנו כי מי שאינו מדבר - תמיד שרוי בשמחה!

החודש אשר נהפך כולו לשמחה - בזכות ”מזל דגים”

ומעתה נראה כי שני הקושיות - האחת מתורצת בחברתה, וכעין זה ראיתי מובא בשם האדמו”ר מקלויזנבורג זצ”ל: שהרי הקשר והשייכות בין חודש אדר - חודש שמרבים בו בשמחה, למזלו - מזל דגים. מפני שכל בעלי החיים אומנם אינם במדרגת ”מדבר”, אולם יש להם קול הברה ומשמיעים הם קולות שונים, וכן מצינו במשלי (כח, טו) ”ארי נוהם”, ובמסכת ברכות (דף ג.) ”חמור נוער” וכיוצא בזה טובא, זולת הדגים שאינם משמיעים שום הגה, ואם כן הדבר מרמז לנו - החוסם את פיו ואינו מדבר דברים שלא לצורך ובכך מאמץ את טבע הדגים - יוכל לבוא לידי שמחה.

ועל כן כל חודש אדר מתחילתו ועד סופו מזלו מזל דגים, הוא החודש שמרבים בו בשמחה והוא נהפך מיגון לשמחה, מפני שהלוא על ידי השתיקה בה נקטה אסתר זכינה לגאולה וישועה ולנס פורים, ולכן ”משנכנס אדר מרבין בשמחה”, כי כל החודש מסוגל לזכות בשמחה באמצעות מידת השתיקה!

”עת לחשות ועת לדבר”

נשאר לנו עדיין להבהיר נקודה חשובה, באיזה אופן אין להשתמש במידת השתיקה:

כתב בספר שפתי חיים (מידות ועבודת ה' ח"א עמ' רנט): גם אם ממעלת השתיקה למעט בדברים, צריך לדעת את ה"במה דברים אמורים", ויש פעמים שיש חובה וצורך להרבות בדברים.

פורים דיליה

דהנה הרמח"ל זצ"ל (מאמר האגדות) כותב, מצינו שבהלכה, כאשר הגמרא שואלת סתירה בין משנה לברייתא וכיו"ב, ומשיבה שהלכה זו לא נאמרה בצורה כללית אלא באופן של "במה דברים אמורים" - באופן מסוים. ואילו בדברי אגדה חז"ל הסתירו את כוונת דבריהם ולא מצינו שפירשו "במה דברים אמורים" אלא אמרו את דבריהם בצורה כללית ואם משתמשים במאמרים אלו בצורה כללית עלולים לטעות בהם.

כך גם לענין השתיקה - כתוב בקהלת (ג, ז): "עת לחשות ועת לדבר", כלומר, שגם בהנהגת השתיקה צריך לשקול אם לעשות בה שימוש בכל ענין וענין, ואף שמעלה גדולה למעט בדברים, אך כשיש צורך - חובה להאריך בדברים, לדוגמא: כאשר הדיבור נצרך לעשיית חסד, חובה גמורה להרבות בדברים.

מה דיבר רבי ישראל סלנטר זצ"ל עם הכפרית?

ומסופר על הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל: פעם התארח אצל כפרית, והתחיל לשוחח עמה שיחה בענייני משק הבית - כמה פרות יש לה, מה כמות החלב שהן נותנות, כמה ביצים מטילות התרנגולות וכו'. תמהו הסובבים כיצד גאון המוסר הגרי"ס זצ"ל מרבה בשיחה עם האשה, ולא עוד אלא בנושאים פעוטים שכאלה...

השיב להם הגרי"ס זצ"ל: הרי אנו חייבים לה חוב של הכרת הטוב על הכנסת האורחים שלה אלינו. והגמול על הכרת הטוב מתבטא אצל כל אחד בהתאם למדרגתו, ועבורה זה בא לידי ביטוי שאני מתעניין במשק ביתה, התעניינות זו גורמת לה להחשיב אותה בעיני עצמה.

ואכן ראוי לדעת כי אפשר לעשות חסד בדיבור גם אם מדובר בדברים בטלים, כגון כשמדברים עם אדם השרוי בצער ובדאגה בכדי להפיג את צערו ולהשכיח ממנו את צרותיו אפשר לדבר על הא ועל דא, ובכגון דא - מצוה להאריך בדברים!

"אסתר אינה מגדת" - מעלת השתיקה

ובאמת, הדבר נלמד מדברי הגמרא גופה - "מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם!" הרי שלא אמרו: יעשה עצמו "אילם" - לשתוק לגמרי, אלא "כאילם" כאילו הוא אילם אבל לא אילם ממש - כי על האדם לדעת מתי להרבות בדיבור ומתי לשתוק.

וזאת רואים גם מאסתר המלכה שלא היתה כאלמת ממש. שהרי אי אפשר לעמוד לפני המלך בלי לדבר מילה, אלא היא דיברה, אבל ידעה והכירה את האומנות מה צריך לדבר.

ודבר זה צריך עבודה רבה וזוהי "האומנות" שבדבר. וה' יזכנו שנזכה לקנות בנפשנו מעלה זו לאחוז בפלך השתיקה, וכך נוכל להיות בשמחה שלימה כל הימים.